

*БОБКОВА Антоніна Григорівна
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
завідувач кафедри господарського права,
декан юридичного факультету,
Донецький національний університет*

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Екологічне право є одним із затребуваних галузей права в останні роки, оскільки відносини природокористування, забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього середовища не тільки не перестають бути проблемними, а й характеризуються з часом все більшою гостротою та актуальністю. Зміст зазначених відносин є достатньо складним і саме він обумовлює систему екологічного права, під якою розуміють розміщення у певній логічній послідовності його структурних елементів (підгалузей, правових інститутів, правових субінститутів, норм права).

Разом з тим підходи до системи цієї галузі є предметом багатьох дискусій, тобто не є усталеними, що зумовлено як різноманіттям екологічних відносин, так і появою нових відносин, що потребують правового регулювання. До останніх відносин можна віднести екологічне підприємництво («зелену» економіку), яке отримує все більше розповсюдження в останні роки, проте його правовий режим не знайшов своє місце в системі екологічного права, незважаючи на те, що розвиток такого підприємництва безпосередньо впливає на впровадження раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки, охорону довкілля та проникнення екологічних нововведень і інвестицій у економіку.

Наведене вказує на актуальність уточнення місця правового режиму екологічного підприємництва у системі екологічного права.

Екологічне підприємництво – це інноваційна діяльність суб'єктів господарювання з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг

природоохоронного (екологічного) призначення, спрямована на забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, підвищення рівня охорони навколишнього середовища з метою отримання прибутку.

Правові засади такого підприємництва, крім норм господарського законодавства, наразі представлені багатьма нормами екологічного законодавства, серед яких закони України: «Про охорону навколишнього середовища», «Про відходи», «Про аквакультуру», «Про екологічну експертизу», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про альтернативні джерела енергії», «Про екологічний аудит» і ін.

Цей перелік можна доповнити і низкою ресурсних законів екологічного законодавства (Земельний, Водний, Лісовий кодекси, Кодекс про надра, закони про атмосферне повітря, тваринний світ, рослинний світ, природно-заповідний фонд), в яких можна знайти щодо кожного ресурсу окремі правила, на яких може ґрунтуватись екологічне підприємництво.

Крім законів норми стосовно цього підприємництва містяться в багатьох підзаконних нормативно-правових актах екологічного законодавства, які закріплюють окремі аспекти такого підприємництва і його зв'язок з використанням та охороною навколишнього середовища.

Таким чином, можна стверджувати, що в законодавстві вже існує масив норм, який регулює однорідні відносини щодо організації і здійснення екологічного підприємництва, незважаючи на те, що вони розпоршені в значній кількості нормативно-правових актів екологічного законодавства. Такий масив норм щодо правового режиму екологічного підприємництва доцільно розглядати як один з правових інститутів екологічного права, а виходячи із загально визнаної системи цієї галузі, тобто поділу її на загальну, особливу та спеціальну частини, пропонується включити його до особливої частини, серед таких комплексних правових інститутів як правовий режим використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища в

промисловості та енергетиці, сільському господарстві, транспортно-дорожній галузі, житлово-комунальному господарстві та будівництві, військово-оборонній галузі, туризму та рекреації, і інш.

На користь такої пропозиції можна навести те, що екологічне підприємництво може мати місце у будь-якій сфері економіки, стосуватись одночасно кількох природних ресурсів; в його виокремленні безпосередньо зацікавлена держава та суспільство, оскільки мета його розвитку співпадає з концептуальними засадами, закладеними Конституцією України, зокрема ст. 13, за якою держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, та ст. 16, відповідно до якої забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Серед аргументів формування окремого правового інституту щодо правового режиму екологічного підприємництва можна назвати і те, що відповідно до Закону «Про основи національної безпеки України» серед основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України в екологічній сфері є впровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, підвищення ефективності використання природних ресурсів, розвиток технологій переробки та утилізації відходів (ст. 8), а цей напрям повністю співпадає з завданнями екологічного підприємництва.

Аргументом можна вважати і закріплення в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року серед економічних та фінансових механізмів реалізації національної екологічної політики стимулювання розвитку екологічного підприємництва, зокрема виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення (п. 4.10 Основних засад).

Таким чином, введення в систему екологічного права правового інституту щодо правового режиму екологічного підприємництва доповнить усталені правові інститути цієї галузі права, буде сприяти систематизації та

удосконаленню законодавства стосовно розвитку такого підприємництва, забезпеченню екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів і охорони довкілля.

Подальші дослідження з цього питання доцільно спрямувати на змістовне наповнення такого правового інституту та його співвідношення з іншими правовими інститутами як екологічного права, так і інших галузей права, з використанням комплексного підходу, якого вимагає зміст відносин, що мають місце при здійсненні та організації екологічного підприємництва, та з урахуванням пропозицій, які неодноразово висловлювались в науковій літературі щодо напрямів та змісту удосконалення правового режиму такого підприємництва.

ШУЛЬГА Михайло Васильович
доктор юридичних наук, професор,
член - кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО ВТОРИННЕ КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЛЕЮ

Вторинне користування землею – категорія історична. Раніше діючим Земельним кодексом УРСР (1970 р.) було передбачено вторинне користування землями як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського призначення. Зокрема колгоспи, радгоспи та інші державні сільськогосподарські підприємства та організації, які тимчасово не використовували частину закріплених за ними сільськогосподарських угідь, могли передавати ці угіддя в тимчасове користування колгоспам, радгоспам та іншим господарствам. Виникнення тимчасового вторинного землекористування закон пов'язував з рішенням виконавчого комітету районної ради. Господарство, яке отримало на певний строк земельну ділянку, відшкодувало первинному землекористувачеві невикористані затрати відповідно до часу користування землею.